

ereje. Önmaguk létének bizonyosságát szokásaik, kultúrájuk megőrzésében s ehhez kapcsolódóan a nemzetiségi együttes fenntartásában is látják. Ez a közösségi tudat áttöri az állami intézményi kereteket. Nem hagyják magukat véglegesen „államosítani”, hanem jobb esetben, mind Deszken is, közösségi erejüknel fogva kisajátítják az állami kereteket, saját csoportjukat időről időre „visszaveszik”, visszakapcsolják önmagukhoz, közösségi életük különböző alkalmai által.

A magyar csoport mögött ez a kisebbségi helyzetből adódó többleterő nincs meg. A kultúrigazgató minden jószándéka ellenére megoldhatatlan problémával kerül szembe. Amikor intézkedik, elkerülhetetlenül hivatalnokként kell eljárnia. Azzal, hogy a közösséget állami intézményi keretek közé emeli, gyökereiben gyengíti meg azt, amit valójában meg akar erősíteni.

Közművelődésünknek ez a centralizált, az 1950-es években kialakult (és nem közösségi) felépítésű szerkezete természetesen torzítja a nemzetiségi kulturális életet is: a népi kultúra óriási szerephez jutott az 1960-as évek végétől és az 1970-es évek elejétől a nemzetiségi öntudat kifejeződésében is. De az 1970-es évek végétől, az 1980-as évek elejétől egyre inkább formális, disszézis, merő reprezentatív jellegűvé válik a nemzetiségi együttesek munkája is. Elvész a helyi közösség életéhez való szerves kapcsolódás. A népi kultúra felszínre hozása sem kapcsolódott itt össze kellő erővel a közösségi, érdekvédelmet szolgáló fórumok, nyilvánosságok sokszínű életével, mivel ezek a fórumok is eléggé formálisan működnek. A társadalmi demokrácia kibontakozásával a közművelődési struktúrájának is demokratizálódnia kell.

KOZMA MIHÁLY

Román nemzetiség magyar környezetben

NYELVI ÉS KULTURÁLIS VÁLTOZÁSOK MÉHKERÉKEN

Hazánk mintegy 20 ezres lélekszámú románságát nem csupán látványos kisebbségi aránya avatja *nemzetiséggé*, hanem elsősorban az a tény, hogy évszázadok óta a magyar államon belül él, és miközben folyamatosan őrzi identitását, sokrétűen összefonódik a nemzeti többséget alkotó magyarsággal.

Ez a közösség zömmel a Debrecen és Szeged vonala közötti magyar—román határszakasz mentén található néhány község, valamint Gyula város lakosságának egy részéből tevődik össze. Jelenlétét a három Körös vidékén már a XIII. századtól dokumentáltnak tekinthetjük. Kezdetben a folyók felsőbb táján történik említés románokról; például a Fekete-Körös mentiekéről először 1294-ben, Belényes környékén, a váradi püspökség birtokterületén. A későbbi időkben sokan közülük egyre inkább az Alföld felé keresték a jobb megélhetés lehetőségeit. Így kerültek románok a XVIII. században azokra a településekre is, ahol ma hazánknak ezt a kisszámú nemzetiségét találjuk.

A román lakosságot nagyobb arányban befogadó községek: Kétegyháza, Méhkerék, Bedő, Körösszegapáti, Battonya, Magyarcsanád. A román ajkúak többnyire mindig magyarokkal vagy más nemzetiségűekkel együtt éltek. Az egyetlen kivétel Méhkerék, amely az 1750-es

évek után egységesen román település lett, és ezt a jellegét, 2600 lakosból 96 százalékos arányban, mindmáig megőrizte.

Napjaink nagymérvű gazdasági-társadalmi mozgásai a nemzetiségi létre is erős hatással vannak. Ez alól — a szép statisztikai kép ellenére — Méhkerék sem kivétel; legföljebb tanulságosabb példa a többinél, mivel benne egyértelműbben kimutatható, hogy egy eredetileg homogén nemzetiségi közösség milyen etnikai változásokat élt és él át a történelem során.

A korábbi Magyarország kereteit is figyelembe véve tehát azt mondhatjuk, hogy a hazánkban élő románok már történelememlékezet óta nemzetiségi állapotban élnek a magyarságon belül. A magyar környezettel való hosszas összefonódás következtében sajátos tudati-nyelvi-kulturális arculatuk alakult ki, ami megkülönbözteti őket az etnikai típuson belüli többi romántól, és ugyanakkor rokonítja őket a magyar néppel.

A nemzetiségi létnek ez a sajátos összetettsége nyilvánvalóan tükröződik a hazai román emberek tudatában. Magyar honfitársaik előtt románoknak vallják magukat, és ilyenkor ösztönösen származásukra, nyelvükre, kultúrájukra (elsősorban mindennapi szokásaikra) gondolnak. Vegyes házasság esetén például szükségesnek érzik felhívni a leendő magyar rokonság figyelmét: „Kérem, mi románok vagyunk, és itthon románul is szoktunk beszélni, meg más szokásaink vannak...”. Viszont ugyanilyen magától értetődő dolognak érzik magyar állampolgárságukat, ehhez a hazához és nemzeti közösséghez való tartozásukat. Romániai látogatásaik alkalmával „magyarországi románként”, más országokban egyszerűen „magyarként” (lényegében „magyarországi” értelemben) azonosítják magukat. Hazafias előjelű lelkesedésük, büszkeségük ugyanazokból a tényekből táplálkozik, mint bármelyik magyar emberé. Ha fellapozzuk a méhkeréki Patkás Tivadar 1934-ből fennmaradt falumonográfiáját, megtudjuk, hogy 1848—49-ben Isaiu Flore és több társa a honvédseregben harcoltak „pentru independența Patriei noastre iubite” (szeretett Hazánk függetlenségéért); az ugyancsak méhkeréki illetőségű Gurzó Tivadar román táncház-engedély ügyében 1940-ben írott beadványában büszkén hozza fel érvként: „Nemzeti szempontból Méhkerék község lakosságára legkevésbé lehet ráfogni a hazafiatlanságot, nem tagadjuk, hogy román ajkúak vagyunk, de hogy nem jó magyar hazafiak, az ellen tiltakozunk. Méltóságos Alispán Úrra bízunk méltóztassék elbírálni megállta a helyét Méhkerék lakossága akkor amikor e kis községnek [az első] világháborúban 86 hősi halottja lett, ma is tudatában vagyunk annak, hogy sorsunk a magyarság sorsával egy, s magyar Hazánkért ma is bármely pillanatban készek vagyunk életünket áldozni.”

A hazai románság tudatának mintegy harmadik dimenziója a román nemzet iránt táplált kitüntető érzelmi viszony, amelyet a legpontosabban „az etnikai rokonságon alapuló szimpátiaként” jellemezhetünk.

Ez a kis nemzetiség döntően szegényparaszti minőségben élte át a történelmet, említésre méltó értelmiségi erőt nem termelhetett ki magából, csupán egy-két pap vagy tanító képviselte körében még a közelmúltban is az iskolázott műveltséget. Ezért nyelvének, tárgyi és szellemi kultúrájának rá jellemző része népi jellegű, a régi paraszti életmódra és falusi viszonyokra szabott. Típusa szerint a Romániában szélesebb területet átfogó „Körös vidéki nyelvi és kulturális dialektusba” sorolhatjuk, ennek magyarországi nyulványaként foghatjuk fel.

Nyelvi és kulturális tekintetben a magyar környezettől átvett elemek sokasága mutatja a több évszázados nemzetiségi állapot következményeit.

A tudati vonatkozásban tapasztalt román—magyar összefonódáshoz hasonlóan a nyelvi és kulturális keveredés is természetes vonása a hazai románoknak. Ugyanis azáltal, hogy a saját hagyományos közösségükön túlnövő gazdasági-társadalmi tevékenységet is folytatnak (s ez elkerülhetetlen), akarva-akaratlanul elsajátítják az új tevékenységhez kapcsolódó magyar műveltséget. Az eredményt egyrészt a nyelvükbe, kultúrájukba beépült magyar elemek mutatják, másrészt pedig az a körülmény, hogy alkalmanként nyelvi és kulturálisan teljes egészében magyarként képesek viselkedni.

Az utóbbi évtizedekben alapvető változások történtek a román nemzetiség nyelvi és kulturális állapotában. Mivel a korábban zárt jellegű falusi és etnikai közösségek megnyíltak a vi-

lág felé, s a román lakosság is sokrétűbb életviszonyok közé került, a magyar nyelv és kultúra elsajátítására nagyobb szükség lett és több alkalom adódik. A változás jelentősége nem annyira az átvett elemek számbeli növekedésében van, hanem abban, hogy a magyar etnikai jegyek (különösen a nyelv) szerint már nem csak alkalmilag él a hazai román ember, hanem az élethelyzetektől függően rendszeresen váltogatja őket a saját román jegyeivel. A román—magyar nyelvi és kulturális kettősség általánossá vált. Arányai Méhkeréken közelítik meg a legjobban az egyensúlyt, itt legalább a családban és a közösségi élet legköznapibb részében még élnek a román vonások. A román nemzetiség egészének nyelvi és kulturális helyzetét — tendenciáját tekintve még Méhkerékét is — azonban az olyan önkritikus panaszok tükrözik, mint „bizony, egyre kevesebbet beszélünk románul”, „a magyarok (értsd: a magyarosodás) felé haladunk mi most már mindnyájan”, amelyek arra utalnak, hogy a nemzetiségi magatartás új jelenségeiben az emberek már az asszimilálódás jeleit látják. Valóban, könnyű megfigyelni, hogy a hazai román hagyományok elvesztették korábbi pozícióikat, egyre nehezebben tartják magukat a környező magyar világ szívóhatásában, sőt, több község románjainál ők lettek az alkalmi nyelvi és kulturális elemek, s a magyar típusúak dominálnak.

Bár a román nemzetiségűek többsége az asszimiláció minden megnyilvánulását természetesnek, a dolgok rendjének fogja fel, elgondolkodtató, hogy milyen mély ellentmondás van a nemzetiségi megmaradási készség csökkenése, illetve az állam pozitív nemzetiségi politikája, s a nemzetiségi intézmények nyelv- és kultúrafejlesztő törekvései között. Az a tény, hogy hazánk történetében először nyilvánul meg az objektív szükségleteknek megfelelő gondoskodás a nemzetiségek iránt, még inkább izgalmassá teszi a kérdést: miért nincsenek összhangban a hagyományápolás mai lehetőségei és az etnikai megmaradás arányai, a nemzetiségi változások miért nem hatnak egyértelműen a megmaradás irányába?

A jelen dolgozatban erre keressük a választ.

*

Ha visszatekintünk azokra a tényezőkre, amelyek hatására a méhkerékiek és más román nemzetiségűek a történelem során mindvégig megőrizhették románságukat a magyar hazában, mindenekelőtt igazolva látjuk Deme László neves nyelvészünk egyik gondolatát: „... a nemzetiségekre nézve, sajátos kultúrájuk ápolása a hagyományos paraszti műveltség és szokásrendszer továbbéltetését jelenti; ami őriz, de nem lendít előre...”. Méhkeréken is csak addig töltötte be szinte teljes mértékben az emberek életét a román tájnyelv és népi kultúra, amíg a régi típusú paraszti életforma fennmaradt.

A hagyományos életmód a magyar paraszti világban is együtt járt a falvak nagyfokú zárt-ságával. Az etnikai és vallási sajátosság miatt Méhkerék még inkább elkülönült, legalábbis a magyar környezettől. A férfiak kötelező katonai szolgálatát kivéve, minden falun kívüli tevékenységükben (például az uradalmi napszámos munkákon) külön csoportot alkottak a méhkerékiek, magyarokkal nem keveredtek, ott is románul beszéltek, saját szokásaik szerint viselkedtek. Nyitott maradt azonban Méhkerék a Nagyszalontán túli román falvak felé, ahonnan közvetlenül származott a község lakossága, s ahol a rokonság maradt; gyakran onnan házasodtak, vagy hozták papjaikat, tanítóikat.

Végül is a zártság és a nyitottság egyaránt román etnikai megőrzésükben segítette a méhkerékieket.

Trianon után, az új határvonal miatt, Méhkerék teljesen elszakadt attól az etnikai háttérszágtól, amit számára a Körös menti románság jelentett. Magyar falvakkal (Kötegyán, Sarkad, Sarkadkeresztúr...) körülvéve, még zártabb világgá vált. Erre utalnak az akkoriban kialakuló házassági szokások, amelyek miatt még ma is el lehet mondani Méhkeréken: „itt majdnem mindenki mindenkivel rokonságban van”. A magyarsággal szemben ezután már nem csak a természetes elkülönülési ösztön, hanem a hivatalosan is szított és gyakran tapasztalt románellenesség miatt is tartózkodóbbak lettek. Nyoma sem maradt már azoknak a ré-

gebbi időknek, amikor a jó vásár után magyar város magyar kocsmájában kedvenc román nótájukat húzathatták és énekelhették a környezet teljes toleranciája mellett... Rendre el kellett viselniük (például a legények katonai sorozásán) az olyan megnyilvánulásokat, amelyek a lenézettség és a nemzetből való kirekesztettség érzését keltették bennük. Az akció-reakció elve alapján a környezet ellenséges viszonyulása is inkább erősítette identitásuk továbbélését, a saját nyelv és kultúra iránti ragaszkodásukat.

A felszabadulás utáni időszak kettős irányú változást hozott.

Az egyik, hogy az alkotmányosan garantált politikai egyenlőség birtokában a méhkeréki románság is élénkebben bekapcsolódott az ország gazdasági-társadalmi vérkeringésébe. Az otthoni kevéske föld művelése mellett rendszeresen és sokfelé vállalt szezonmunkákat mezőgazdasági üzemekben, gyárakban. Mégpedig a magyarsággal együtt, és nem egymás mellett dolgozva. A magyar világ felé tartó mozgás különösen a férfiak esetében hozta meg a mind teljesebb társadalmi integrálódás lehetőségét, többen például vezető állást is betölthettek magyar munkahelyeken, ami a korábbi időkben elképzelhetetlen volt. A társadalomhoz való viszony aktivizálódásának jeleként említhető többek között a lelkes politikai tevékenység, amit Méhkerék román lakossága először izlelhetett meg történelme során. A nagyobb arányú társadalmi mozgások etnikai jellegű következményeit akár a politikai élet konkrét példája is illusztrálhatja: mivel a politikálás teljesen új jelenség volt a méhkerékiek életében, ezt csak magyarul tudták művelni, jelszavaik, mozgalmi dalaik kizárólag magyar nyelvűek voltak, gyűléseik legfeljebb kétnyelvűek. Ugyanígy más vonatkozásban is bebizonyosodott, hogy az új típusú tevékenységek kifejezésére a helyi román népies nyelv és kultúra nemigen képes, és így ezek során a magyar környezetből elsajátított ismeretek alkalmazására lett szükség. Egyre több élethelyzet követelte meg a magyar beszédet, a hagyományos román szokások mellőzését.

A változás másik iránya: minőségi fejlődés indult meg a nemzetiségi nyelv és kultúra terén azáltal, hogy az anyanyelvű iskolai oktatás és a közművelődés tudatosan az igényesebb román műveltséget (például az irodalmi nyelvet) terjesztette. Az 1946-ban minden hazai román tanuló számára létrehozott gyulai általános iskola (majd az 1949-ben megnyílt román gimnázium) legtöbb tanulója Méhkerékről származott, 1947-ben pedig a községben is beindult az anyanyelvű oktatás. Az új minőségű román nyelvi és kulturális hatások azonban természetszerűleg csak az iskolás generációkat érinthették számottevően. Tömeges arányokban a helyi román identitást továbbra is a népi nyelv és kultúra jelentette.

A nemzetiségi megmaradás — sőt: a megerősödés — szempontjából az ötvenes évek időszaka volt a legbiztosabb. Mivel a mindennapokat meghatározó gazdasági tevékenység, a földművelés, még lényegében a hagyományos paraszti világ keretein belül tartotta az embereket, az eredeti etnikai bázis — a helyi tájnyelv és szokásrendszer — viszonylagos épségben és élénkségben megmaradt. A hatvanas évekig például a legarchaikusabb táncok és dalok betanításával sem kellett a kultúregyüttesnek foglalkoznia, mivel azok még rendszeres forgalomban voltak a faluban. Ugyanígy élénk volt az ötvenes években a népi gyógyászat és sok más hagyomány is. Az iskolai oktatás és a nemzetiségi sajtó révén biztosítottak látszott a magasabb szintű anyanyelvű műveltség megszerzése és ezáltal a román etnikai vonások erősítése. A hazai román iskolarendszer Méhkerék számára is kinevelt egy tanítói-tanári (mondhatnánk: értelmiségi) réteget, amelytől szintén remélni lehetett, hogy igényesebb szintre és ezért perspektívusabb irányba terelheti a helyiek román tudatát, nyelvét, kultúráját. A nemzetiségi intézmények (a gyulai központi iskola, a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége...) működése nyomán kialakult az összes hazai románnal való etnikai összetartozás tudata. Sokféle rendezvényen mutathatták meg a méhkerékiek ország-világ és saját maguk előtt hagyományos kultúrájuk értékeit. Az alkotmány szerint saját közösségükön kívül is korlátlanul élhettek anyanyelvükkel, kultúrájukkal. Vagyis minden feltétel biztosítottak látszott ahhoz, hogy az élet teljes vertikumában megőrizhessék román sajátosságaikat.

Hamarosan megmutatkozott azonban, hogy a lehetőségek és az eszmeileg elvárható gyakorlati megvalósulás közé egy sor praktikus emberi érdek ékelődik, és ezeknek megfelelően

még az anyanyelven iskolázott fiatalok ösztönös igényei is inkább a magyar műveltséggel való azonosulásra irányulnak, mint a könyvből és tudatos tanulással elsajátítható román irodalmi nyelv és írott kultúra asszimilálására és alkalmazására — amelyre pedig a további etnikai megmaradáshoz egyre inkább szükség lenne. A gyakorlat követelményéhez való kényszerű igazodásnak foghatjuk fel például azt, hogy 1959-ben az iskolai tanítás román egynyelvűségét megszüntették, és a reál tárgyak esetében a magyar lett a tanítási nyelv, mivel a román tanulók könnyebben birkóznak meg a magyar szakterminológiával...

Az objektív nemzetiségi érdekek és a praktikum közötti eltérés még látványosabban megnyilvánul napjainkban, vagyis — Méhkerék esetében — a hatvanas évekkel kezdődő időszakban. Minden ekkor kezdődő változás a község gazdasági-társadalmi helyzetének robbanásszerű és mélyreható átalakulására vezethető vissza. Méhkerék lakossága rövid idő alatt áttér a hagyományos földművelésről az intenzív, többnyire fűtött fóliás zöldségtermesztésre, amelynek termékeit Budapesten és más távoli városokban saját maga értékesíti. Emellett sok családban a férfiak gyári munkahelyekre is járnak dolgozni Sarkadra, Gyulára, Békéscsabára. Az új és jól jövedelmező tevékenység megszabadítja a méhkerékieket a korábbi végtelen szegénységtől, sőt, eljuttatja őket egy olyan anyagi állapotba, amit önmaguk szívesen jellemeznek azzal a kegyes túlzással is, hogy „nincs még egy ilyen gazdag falu az országban”.

A jobb életszínvonal és az új életmód etnikai vonatkozásban is sokféleképpen tükröződik a méhkerékiek tudatában, magatartásában. Mindenekelőtt megfigyelhető, hogy a mai helyzetben már nem csupán integrálódni képesek a magyar társadalomba, hanem könnyen beolvadni is. Merőben új jelenség Méhkeréken a román—magyar házasságok sorozata, és különösen az ezt kísérő szülői beletörődés. A magyarázatot maguk a falubeliek abban látják, hogy „ma már a magyar nem nézheti le a méhkerékit a szegénysége miatt, és a méhkeréki is egyenrangúnak tarthatja magát bármelyik magyarral”. A vegyes házasság további sorsát illetően, például a gyermekek román nevelésével kapcsolatban sem lépnek fel a szülők határozott kérésekkel. Ami mindenképpen arra utal, hogy az etnikai szempontok az egzisztenciális és általános emberi szempontok mögött kullognak. Természetesen a vegyes házasságok létrejöttében fontos szerepet játszik a megnövekedett társadalmi mozgás, amely lehetővé teszi a méhkeréki románok számára a közelebbi kapcsolatot a magyar környezettel.

Az anyagi gyarapodás és az állandó elfoglaltságot jelentő fóliázás mellett megváltozik a hagyományos kultúrához való viszony is: a Méhkerék román etnikai képéhez hozzátartozó szokásrendszer számos elemét mint a régi szegénység jelét, vagy időigényes foglalatosságot elhagyják az emberek. Helyükbe városiasabb igények alapján elfogadott civilizációs, kulturális formák lépnek. Így szűnik meg már a hatvanas évektől a táncház és lesz belőle bál vagy diszkó, és így válnak például az országos hírnevet szerzett méhkeréki táncok szinte kizárólag színpadi produkciókká.

A legfőbb, s ma már szinte egyedüli román etnikai jegye a méhkerékieknek, a helyi tájnyelv, még aktívan működik nem csak a szűkebb családi életben, hanem — s ez a legfontosabb feltétele a megmaradásának — a község keretein belül is. Méhkeréken ma is ezen a nyelven tanulnak meg beszélni a gyerekek, tehát még átöröklődik egyik generációról a másikra. A hazai románságon belül ez Méhkerék egyik pozitív sajátossága: a legtöbb románlakta helyen megszakad napjainkban a nyelvi öröklődés vonala, s a nyelvtanítás az iskolai oktatás feladatává válik. A román tájnyelvnél ez az előkelő szerepe Méhkeréken elsősorban a nőknek köszönhető, akik az otthoni munkák zömét végzik, ritkábban és felületesebben kerülnek kapcsolatba a magyar környezettel, sokuknak a magyar beszédkézsége sem olyan fejlett, hogy szívesen vállalkozna folyamatos magyar beszédre, azaz náluk a román nyelvhasználatnak alig van magyar konkurenciája. Annál inkább a férfiaknál! Ők munkahelyi, beszerzési, értékesítési vagy hivatalos ügyintézési okokból igen gyakran tartózkodnak huzamosabb ideig is a magyarok között, a nyelvet folyékonyan beszélik. Ezért hajlamosabbak arra, hogy az otthoni környezetben is csak bizonyos témákra korlátozva használják anyanyelvüket, és ösztönösen áttérjenek a magyar beszédre. Az átváltás alapvető oka a román tájnyelv gyengesége a mai

szerteágazóbb és igényesebb kommunikációs szükségletekhez képest, ami (eddig is láthattuk) abból adódik, hogy eredetileg a régi típusú népi életviszonyok kifejezésére keletkezett, s ha túlságosan sok magyar elemmel egészített ki beszéd közben, akkor egy bizonyos ponton túl a beszélők is komikusnak és nehézkesnek érzik, s így inkább az egészet felcserélik a magyar nyelvvel. Ilyen jellegű nehézségek miatt a román nyelv alkalmazási köre nem terjed ki Méhkeréken például a termelőszövetkezeti vagy falugyűlésekre, a házasságkötés állami szertartására, a hivatalos tájékoztatásokra, értekezletre, szakmai beszélgetésekre, meghívókra... és sok-sok beszédhelyzetre. Mivel pedig a korszerűbb beszédtemák és -helyzetek szükségszerűen növekednek a méhkerékiek életében is, a nyelvhasználati szokások itt változtató tendenciája nem a román anyanyelvnek kedvez, és ezért az etnikai megmaradás ellen hat.

Nyilvánvaló, hogy a tájnyelv továbbélése, ösztönös természeténél fogva azon múlik Méhkeréken is, hogy meddig maradnak fenn azok a gazdasági-társadalmi viszonyok, amelyek között még alkalmas beszédeszköznek érzik az emberek. Közvetlenül rá irányuló tudatos beavatkozásra nincs mód, hiszen iskolában nem tanítható, az egyének kommunikációs érdekei ellenére hiábavaló dolog lenne ajánlani vagy elvárni a használatát. A nemzetiségek nyelvi támogatásának mindenkor egyetlen útja: a gazdagabb kifejezési lehetőségeket és nagyobb perspektívát biztosító irodalmi nyelv terjesztése. Ezt tekinti fő feladatának a nemzetiségi oktatás és egyéb művelődési tevékenység immár közel négy évtizede. Az erre irányuló törekvéseknek bizonyítható eredményei vannak: akik az anyanyelvű oktatásban részesültek (a fiatalabb korosztálybeliek) igényesebb román nyelvismeretekkel is rendelkeznek, mint a saját tájnyelvi változatuk; nem kevesen oktatás-, illetve publikációképesek román irodalmi nyelven. Ennek ellenére a fentebb említett „egyre kevesebbet beszélünk románul” tartalmú önkritikus panasz valós, mivel a román nemzetiségi helyzetnek azt a keserű igazságát tárja fel, hogy csak a nyelvi szint, a nyelvismeret minősége emelkedett, de az alkalmazás, a beszéd gyakorisága (amitől egy anyanyelv igazán életben tartható) tulajdonképpen csökkent az utóbbi évtizedekben. Azaz: a tájnyelvnek a fentebb vázolt körülmények miatti pozícióvesztését nem sikerült ellensúlyozni az irodalmi nyelv oktatásával. Ha nem így történt volna, akkor most nem lenne olyan szembeeső az etnikai sorvadás, az asszimiláció a hazai románság körében.

Miért nem képes az irodalmi nyelv a román tájnyelvű közösségekben legalább kiegészítő kommunikációs eszközzé válni? A szövevényes ok-okozati összefüggésből itt csupán néhány elem felsorolására van mód:

— A tájnyelv és az irodalmi nyelv közötti különbségek olyan mérvűek, hogy az utóbbit nem érzi „anyanyelvének” például a méhkeréki román;

— az irodalmi nyelv elsajátítása hosszas nyelvtanulási erőfeszítések árán lehetséges;

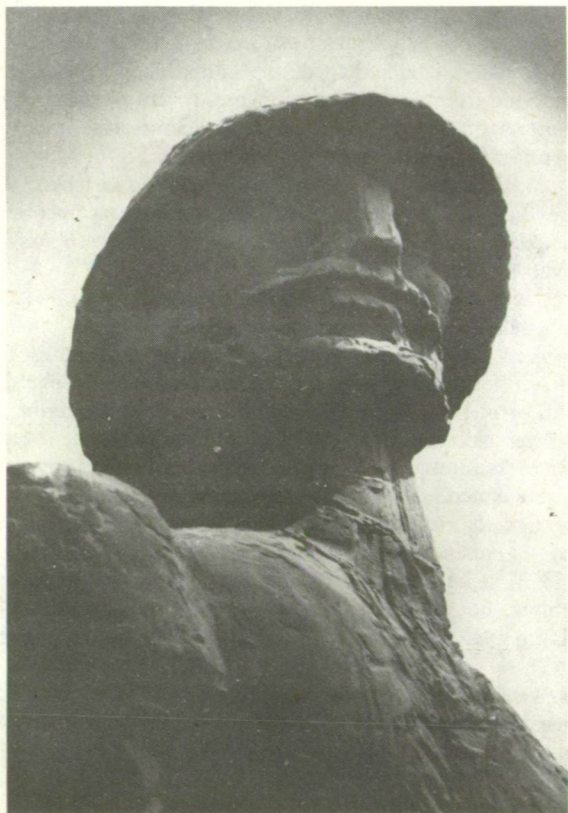
— a praktikum, ritka kivételektől eltekintve, nem motiválja sem elsajátítását, sem alkalmazását, mivel a hazai románok nyelvészeti hagyományai szerint „illetlen” dolog akár csak irodalmi nyelvi elemek alkalmazása is a mindennapi beszédben; ezért a már elsajátított irodalmi nyelvi ismeretek mindig kívül maradnak a méhkerékiek egymás közti beszélgetéséből, s általában passzív ismeretek lesznek belőlük;

— a nemzetiségi oktatás a román nyelvi képzést kezdettől fogva klasszikus anyanyelvi körülményekre tervezte, és ennek megfelelően több ismeretet nyújt a nyelvről mint a nyelvből; a tanulók csak esetlegesen juthatnak a gyakorlati szókinés birtokába, és semmiképpen sem elegendő mértékben ahhoz, hogy folyamatosan beszélni tudjanak a művelt társalgási stílusban, és ezzel esetleg irodalmi nyelven segíthessenek magukon ott, ahol a tájnyelv alapján nem boldogulnak románul;

— mivel erőfeszítéseket követel az egyéntől, az irodalmi nyelv teljesebb elsajátítása és aktív alkalmazása magas fokú nemzetiségi tudatot is feltételez; a valóban nemzetiségi és sajátos tudat formálásában azonban talán még az alapfogalmak tisztázásáig sem jutott el az intézményes nemzetiségi élet...

Nem kétséges, hogy egy nemzetiség végleges megmaradását — különösen ilyen apró közösségek esetében — csak valamiféle lombikhelyzet kialakításával garantálhatná bármelyik

állam. Kizárólag így lenne elképzelhető a nemzetiségi közösség megtartása és ugyanakkor megvédése a külső, más minőségű hatásoktól. Valóságos helyzetekben azonban — mivelhogy csak ilyenek léteznek — a nemzetiségnek saját magának kell kialakítania azokat a nyelvi és kulturális erőket, amelyek egyensúlyban tudják tartani a társadalomba való sokoldalú integrálódást és a saját etnikai identitás megőrzését. Egy olyan kis népcsoport, mint a magyarországi román nemzetiség, amely magasabb szintű nyelvi és kulturális hagyományok nélkül érkezett a jelenbe, mint láttuk, csupán törekedni tud az egyensúly megteremtésére. Ezt bizonyítja Méhkerék példája is.

SOMOGYI JÓZSEF: SZÁNTÓ KOVÁCS JÁNOS (RÉSZLET)